

Folklor Züppeliği

Toplumun sürüp giden bir gelişmesi var. Bunun akışı «bilim düşüncesi» nin kurallarından tanıyoruz. Bu gelişmenin her basamağına uygun, sanat, değer yargıları, soyut kavramları dolduran anlamlar v.b. de toplumun peşinden geliyor. Onlar da birlikte değişiyor, yenileniyor, gelişiyor.

Her çağda, kuyyeli görünen fakat köhne ve yitilmeye mahkûm toplum katının insanları nasıl kendilerini yerlerinde tutmak için bütün yeteneklerini seferber ediyorlarsa o toplum katı ile karşılıklı ilgi ve etkisi olan sanatçılar da kendi özelliklerine uygun biçimde aynı yerinde sayma gayretine katılıyorlar. Bilimsel sonuçların, «bilim düşüncesi»nin mutluluğundan haberleri olma-
dık için, sanatlarını ayakta tutmak uğruna, çevrenin şartlarına uygun çareler arıyorlar. Yenilikler ufak «detaylar» değişiklikleri, şekil cambazlıkları ile «muhataplarını» kandırmak, oyalamak, marifetlerini geçer akçe kılmak arzusundalar. Çağımızda da «devrini tamamlayan toplum katı»nın sanatı, sermayeyi tüketmiş; damarları daralmış hattâ tıkanmış üzere... Can çekimleri arasında kendilerini kurtaracak her konuyu çığınca pençeliyor.

Başka memleketlerde benzer sanatçılar hoş yenilik hamleleri, acıbilikler, toplumun alt yapısındaki değişikliklere dayanmayan köksüz şekil motif buluşları ile oynaıyorlar. Nuvute ! haykırsınlar yabancı sanat piyasalarını dolduruyor. Diğer toplumların sanatlarına pey sürmek, onların kendi toplumları için alışılmadık oluşundan faydalanmak da hesapta var. Zenci musikisi primitif plâstikler, bu arada. Fakat bizim için daha başka çareler bulunabilir. Başta folklor. Halkın sanatı. Onlar için işlenmemiş ham madde yığını durumunda, bekliliyor. Çeşitli yönleri ile halk. Dört elle sarılıyorlar, kullanıyorlar. İşlerine gelenleri lanse ediyorlar. Halkı tanıttıkları, halk sanatçısı oldukları, halka yaranmağa çabaladıkları iddiasındadırlar. Oysaki bu sanatçılar halkın sanatını eğitim görmüş azınlıkların hoşuna gider biçime sokmaktan ileri gitmiyorlar. Folkloru bir gösteriş bir kurtuluş çaresi olarak ele alıyorlar. Hangi toplum katı için çalıştıkları apaçık. Dolayısıyla çocukere motiften muhtevaya inmeden yüzeysel konu cambazlıklarında kahıyorlar. Köylü çorabındaki eflğunun yamacına düşmüş yeşille yaptığı primitif armoni onları zevklendiriyor. Fakat o çorabı giyenin derilerine çilelerine, kaygılarına direk çeviriyorlar. Fazla fazla cıvık bir acıma duyuyorlar. Ayrıca bu eğitim görmüş şehirli azınlığın ilgisini çekebilmek memnun kılmak için gelenekçilikten kurtuluyorlar. Memlekete (yerli turist) gözü ile bakışları var. Yabancıların, Pierre Loti'leri, Claude Farrer'leri ve onların bu günkü benzerleri ile memleketimizde oriental bir pittoresk, esrarlı mistik bir hava aramaları, ile B. Rahminin «Kağnı»yı konu olarak ele alması fark yok. Modern ve yasanabilir bir hayatla halkımızın bugünkü durumu arasındaki tezat, gelenekçilikle ileri fikrin çelişmezliği, birinin eksotik kuriosite sini çekiyor, öbürüne sanat yapıyor halk kabul olarak ele alınıyor. Çorabı yaşmağa, kilimi, peştömali, türküsünün nağmeleri, kendisi değil.

Örneğin, Bedri Rahminin resimlerine bakın. Görünüşte halkı konu olarak almış sanırsınız. Çocuğuna meme veren ana, kağnı ile dağdan hastalarını asıran köylüler v.b. Fakat hepsinde yapmacıklık bir eda, göstermelik bir hüznün var. Yüzleri ile duruşları ile sanki insanlar rol yapıyor. Sanki üst başları kendilerinin değil de Kapalıçarşıdan kaldırma. Eski görüştün diye inahustan yıpratılmış. Halkımızı anlatmada kötü yerli filmlerimizden ileri bir durumu yok Bedri Rahminin, bütün şöhretine rağmen! Hele o koyu koyu karamsar renkleri buluyarak teneğin kolayına kaçması, hele o kötümser, ağlamaklı bir hava yaratması... Halk havalarını armonizasyonu da işin musiki cephesi. Bunlar, telli sazlı, uzun boyunlu bağlamayı «banal» bulup dinleyemeyenlere, kolaylık olsun diye yapılmış. Musikiciler, bağlı oldukları toplum katını eğlendirmek için bir de bunu bulmuşlar. Halkın musiki değil ki ! Halkın sanatının eğitim görmüş azınlığın anlayışına tercümesi: Halk musikisi bambaşka bir şey. Başka yazılarımızda onu anlatmağa çalıştık. Canlı, güçlü, hareketli, vavav vavav biçiminde sağlanıyor.

Böylelikle resimde Bedri Rahmi ve diğer sanatçılarda benzerleri, ve bir de bu tür ly sanatın isportacıları, elinde hal hazırlamak, fonksiyonlarını yapıyor. Tam tersine eğitim görmüşlerin eğlence vasıtası oluveriyor.

Bu eğilim sadece kalbur üstü sanatçılar arasında değil. Piyasa hanendelerinin de son yıllarda halk havalarına rağbet ettiklerinin farkında mısınız ? Sarhoş ağzı ile, bozuk düzen söylenen, tutulan, kopillerin ağzına kadar yayılan bir sürü «halk türküsü» var. Ayrıca halk içinden çıkma primitif sanatçıların piyasaya döktükleri dikkatinizi çekmiyor mu ? Dinleyenler, kendilerinde artakalmış halktan gelenek kırıntısı ile bunları beğeniyor, seviyorlar. Halktan olmak gösterişini, folklor sevgisi züppeliğini köylü sigarası içmek yanında bununla katını ediyorlar. Bu da aynı köhne toplum katının başka bölümündeki folklor züppeliği.

İşlerine uygun primitif sanatçıyı hemen buluyorlar. Veyselî bunca tutmaları neden ? Veysel köyünde tanışılma sevilen bir adam değil. Halka söylememiş bir kişi. «Devrim büyüklerine övmeler yazılarak, kendi gerçeklerine sırt döndürülerek ve aşk tükülleri düzülerek kazanılmış bir şöhet». Onlarca vazarsız kullanılabilir halk sanatçısı örneği diye tutulup gösterilebilecek biri.

Beri yanda «yeni beliren diri bir toplum katının» hizmetini kabullenmiş sanatçılar var. Gerçekten halkın sanatını işliyorlar. Fakat gene halk için. Halkın yaraları için. Halkı sağlam ve namuslu bir dünya görüşünün ışığı altında konu olarak ele alıyorlar. Deyimlerini, sözlerini, nağmelerini renklerini kullanıyorlar. Halkın bizatibi kendisini anlatmağa çalışıyorlar. Çilesini, kaygısını, kendilerinin biliyorlar. O yüzden eserleri folklor züppelerindeki gibi cılız, soluk, sesi çıkmayan korkuluklar değil, sımsıcak, canlı ve uzun nefesli oluyor.

Nihat BURUŞUK

Sinemacılığımız neden gelişmemiştir ? Nasıl gelişir ?

Burhan ARPAD

«Vatan» sinema tenkidçisi

35 yıllık mazisi ve yılda 50 filme kadar imalatı olan filmciliğimizin henüz bir «Türk filmi» vasfını kazanamadığı meydandadır.

Türkiyede film yapan prodüktörlerimizin yüzde doksanbeşi, asrımızın en büyük sanatı ile meşgul olduklarının farkında değildirler. Filmlerimizi meydana getiren senaryo, rejisör, operatör ve artistle, yaptıkları için sosyal sorumluluğuna kavramaktan, büyük bir çoğunluğuyla, hayli uzaktırlar. Münevverlerimiz, sanat adamlarımız ve basın mensuplarımız da, sinema sanatı diye bir modern ve kitlevi sanat olduğunun farkında değildirler, yahut da entelektüelin sosyal sorumluluğuna hatırlayamayacak dercede uyusup kalmışlardır.

Bütün bunlara ilâvesi gereken bazı umumî gerçekleri de unutmamız lâzım. Ressam, şair veya romancı eserini dört duvar arasında meydana getirebilir ve zamanın şartları tarafından mukavemet görürse yarına bel bağlayabilir. Fakat sinema sanatının kollektif eseri filmi meydana getiren sanatçı, yazar, senaryo yazarı, yönetmen, müzikçi, kostüm tasarımcısı, dekoratör, ışıkçı, seslendirici, müzikçi, kurgu ve montaj sanatçısı, her birisi için bir neçere kişi çalışır. Bu yüzden sinema sanatının mukavemeti, her birinin mukavemetiyle ölçülür.

PERİŞAN

Gözlerinde deniz, gözlerinde gemi
Gözlerinde çıl çıplak çocuklar

Rüzgâr esiyor rüzgâr, meltemdir
Güzel dünya üzerinde matemdir

Kalbimizin üç köşesi yangın yeri, perişan
Güzel şehir diri diri perişan

Güzel yağmur çirkin olur yoksul gözünde
İşyan değil arzudur, şimşek şimşek parlayan

Konuş toprak, konuş meydan
İnsanoğlu her gün daha perişan...

Cahit İRGAT

Şairin «ORTALIK» isimli kitabından...

de mi...
kullanan...
veket
dalarını ar-

Nuriler

SABRI SORAN

zaman, sosyal suuru olgunlaşmaktaydı. Fakat tam olarak ustalığına ancak bir kaç yıl sonra ulaştı. Milli idari okul çalışmalarına sonradan akla gelmiş bir adam olarak alındığı halde onun yaptıkları binanın dekorasyonunda en önemli kısım olmuştur. Orozco'nun burada yaptığı bazı resimler (Adalet ve Kanun, Allah Baba, Mürteci kuvvetler v.b.) olgunlaşmakta olan siyasi davranışının önemli bir kısmı olduğu halde, divar resimleri olmaksızın çok karikatürdüler. Diğerleri, bilhassa abidevi ve plâstik olan ANALIK CORTEZ ve MALINTZIN, GREV, TESLİS karakterleri itibarı ile birer deneme oldukları halde hiç buudtu görünmek karakterine sahiptiler ki bu vasfı ancak Siqueiros'ta vardır. Onun tam teşekkül etmiş üslubu HARP MEYDANLARINA DÖNÜŞ, FRANCISCAN ve YERLİ ANNENİN VEDAİ gibi bir miktar deformasyonla çok fazla yapılmış basitleştirmenin kederli ve trajik bir senbolizme eriştiği kesimlerde kendini gösterir. Bu safha Amerikada bulunduğu zamanlarda yaptığı çalışmasında ve Guadalağara, daki son zamanlarına kadar olan mesleğinde de belirli kalır.

İhzarı okuldaki inkılabı ait divar resimlerinin bitmesinden biraz sonra Orozco ve San'atçılar Sendikasının diğer organizatörleri, Rivera müstesna kendilerini işsiz buluverdiler. Orozco zengin bir taktikârın nüfuzunu kullanarak, onu Orizabadaki Endüstri okulunu resimlemeye davet ettirinceye kadar oldukça sıkıntılı zamanlar geçirdi. Muhtelif öğretim müesseselerinin divarlarını resimlemek üzere 1927 de A.B.D. ye gitti. 1934 de Meksikaya döndükten sonra Cizel San'atlar Sarayı freskini, Guadalağara Devlet Üniversitesi kubbelerini, aynı şehirdeki yetimler yurdunu ve hükümet binası dekorasyonlarını, Meksiko-Siti Yüksek Mahkemesi Salonunu resimlemek gibi önemli hükümet işleri yaptı. Daha sonra resimlediği Meksiko Siti İsa Hastanesi ve yeni Normal Okul Açık Hava Tiyatrosu divar resimleri bu üstün gelişmesindeki son safhaya gösterir.

Orozco'nun tablolarında ve litograflarında çoğu arkadaşlarının eserlerindeki kadar fazla olarak açık bir kudret ifadesi vardır. Rivera'nın dekoratif üslubuna, Siqueiros'un kontrollü abideviliğine veya Meridam ince primitifliğine malik olmadığı halde Orozco Zapatistas gibi tablolarında tamamen modern ve şahsi bir ekspresyonizmi ortaya koymuştur. Riveranın tabloları hemen her zaman estetik bakımdan davet edici olduğu halde bazan pürüzsüz olmağa meyaldir. Orozco'nun eseriye zaptedilmemiş ve vahşi bir trajedi; küçük, şeylerle Goya'yı hatırlatan fakat divar resimlerinde Orozco'nun tamamen kendisi olan, âdeta kör bir kuvvet görülür. Riveranın Yağ Kaşığındaki Adam'ı çağdaş dünyanın dertlerini ve bunların ideal bir toplumdaki tedavilerini, iyi nizamlanmış ve iyi düşünülmüş bir şekilde anlatır. Orozco'nun insan ise kaosun ypratığı bir dünya ortasında çürüpan muztar bir mahluktur. Orozco, Hiç bir Tedavi ve Umut Teklih Etmez. Kati ve tamamiyle suurlu bir davranış olmamıştır. San'atı da, temelde ekspresyonist olmakla beraber, modern Avrupa san'atının her hangi bir tesirinden çok kendisinden gelmiştir. Eserini izah etmeye reddeden bir san'atçı hakkında bu terimi kullanmak yanlış olmazsa; felsefesi sadece halkın ızdırabını gören bir Meksikalı felsefesidir. Guadalağara hükümet binasındaki DININ MILITARİZM-LE İTTİFAKI HAYALETİ ve İdeolojiler Karnavalı divar resimleri arasındaki Cemiyet dışı insanlarda Meksikalı eza görmüş, işitilmemiş ahalişi vardır.

BERABER

15 günlük fikir - san'at dergisi
Sahibi ve yazı işlerini fiilen
idare eden :
METİN ÖZEK
Telefon : 27423
P. K. 38, Aksaray - İstanbul
Abone bedeli :
1 yıllık 400 Krş. Altı aylık 200 Krş.
Beyoğlu Basimevi
Beyoğlu, Tünel Galip Dede No. 59
6 OCAK 1953

Yıllardanberi kafamda bir Nuri var. Onu bir türlü kafamdan çıkaramıyorum. Önce bir kunduracı idi ; daha doğrusu onu bir kunduracı yapmışım. Beyazıt'tan Kumkapı tarafta inen bir yokuşun başındaki açık yeşil boyalı, küçük dükkânında günde yedi sekiz lirayı kıvrıyordu. İşine aşıkı; yediği ekmeğin her lokmasında bu aşktan bir şeyler buluyordu. Başka hiç bir şey düşünmezdi. Becerikli, usta elleri arasından çıkan kunduralar demir gibi sağlamdı. Pençe yaparken kösele arasına mukavva sıkıştırmayı aklıma bile getirmezd. Dünyanın bütün hilelerinden uzak, kendi âleminde kapalı kalmış, yaşına göre oldukça iri ve saf bir çocuktu.

Arasra, yolum düştüğü zamanlar, onun dükkânına uğrayıp büyük bir hazla onun çalışmasını seyredirdim. Bıçağın keskin ucu deri parçasını ikiye bölerken veya kundurayı kalba çekerken düzgün çizgili, temiz yüzünde tatlı bir gülümseme dolardı, "İşte benim saadetim, daha fazlasına ihtiyacım yok" der gibiydi.

Günün birinde Nurinin parmağında bir yüzük ışıladı. Soranlara sadece "nişanlandı" diyordu. Nişanlısı ince, narin, küçük bir kızdı ; ürkek bakışlarında daima biraz evvel ağlamış gibi bir ıslaklık vardı. Çok geçmeden evlendiler ve 9 ay on gün sonra nurlu gibi bir çocukları oldu. Çocuğa Rıza ismini koydular.

de, bir emrivaki yaparak ve kendi hayatını hissettirmeden, onların hayatına karıştı. Sultanahmet taraflarında iki odalı bir evde oturuyorlardı. Odaların birini yatak odası yapmışlardı. Bu odanın pencerelemi Ahırkapı üzerinden Marmaraya bakıyordu. Diğer oda oturma ve yemek odasıydı ; buradan da Sultanahmet camisinin minareleri görünüyordu.

Hayatlarında kavgaya, gürültüye yer yoktu. Tam mânâsıyla "mes'ut bir yuva" kurmuşlardı. Ve Rıza gün geçtikçe büyüyordu. Yürümeye başlamıştı bile.

Babası "onu kunduracı yapacağım, aç kalmaz" diyordu. Annesi "okutalım, doktor veya mühendis olsun" diyordu. Ben aralarına girerek "daha vakit var, bırakın büyüsün, neye istidadı varsa o olur" dedim. Kabul ettiler.

Bir taraftan da benim işsizliğim ve sefaletin onların saadetine karışıyordu.

Bir gün gazetelerin birinde bir ilân gördüm. Bir daireye iki gece memuru alınacakmış. Hemen bir istida yazıp "vesikalarımı beraber müracaat ettim. Vesikalarımı gözden geçiren memur "pazartesisi günü gelip imtihana girin" dedi. Bu imtihan dalgası bana Nuri'yi unutturdu.

İmtihana yetmiş altı kişi girdik, Yarısından çoğu Üniversite talebesiydi. Tabiiyle kazanamadım.

Bir kahvede oturmuş, kötü kötü düşünüyordum. Birdenbire "Nuri"yi hatırladım. Fakat bu sefer kunduracı değil, vatmandı. Bana :

— Düşünme, dedi, binin yarısı bes yüz, o da bizde yok...

Ve vatman Nuri bana işsizliğimi unutturdu. Bir tramvaya binerken :

— Nasıl, diye sordum, bu yeni işinden memnun musun ?...

— Memnunum, dedi, bütün şehir, caddeler, insanlar ayakta duran altında.

Ondan sonra Nuri ile beraber yaşamaya başladım ; hen de, onunla beraber, bütün gün, tramvayın ucunda bulunuyor, tanımadığım bir çok insanların mukadderatını elimde tutuyordum. Çan çalarak, bir şarkı söyler gibi caddelerden geçiyorduk. Her hangi bir kaza yapmamıza imkân yoktu. Nu-

ni kendisine son derece emindi ; nerede ve ne zaman durması lazım geleceğini biliyor ve zink diye duşuyordu. Dalgan ve düşünceli insanların, zorla yürüyebilen ihtiyaçlarının, sokağa bırakılmış çocukların ondan bir korkusu olamazdı.

Emzikli kadınlara şu tavsiyede bulunuyordum : eğer ayakta kalmak istemiyorsanız Nurinin tramvayını bekleyin ...

Onun emzikli kadınlara karşı büyük bir zafı vardı. Onlara inerken binerken elinden geldiği kadar yardım ediyordu. Hele biri ayakta kalsın... O zaman kendi kendisini yiyip bitiriyordu. Böyle bir zamanda bir kaza yapabildi. Bu yüzden bir kaç defa kendisini tutamayıp içeriye dalmış, oturan bir adamı kaldırarak onun yerine emzikli bir kadını oturtmuştu. Adam, suratını asarak :

— Sana ne ? Seni alâkadar etmez, diye söylenirken, o :

— Nasıl etmez, görmüyor musun kadıncığım emzikli, diye cevap veriyordu. Hele bazı adamların sululuğuna müthiş içerli yordu :

— Tramvay kerhane mi be ?
Hani elinde bir selâhiyet olsa böyle adamları yakasından tutup tramvaydan aşağıya atardı.

Önce Edirnekapi - Sirkeci hattında işliyorduk. Bu hattın insanları hep fakir işçilerdi. Yüzlerinde aynı karanlığı görürdük. Gözlerinde bütün bir gün çalışmanın yorgunluğu okunuyordu. Hayatın yaşanmaya değer tarafı yoktu onlar için. Onlara baktıkça Nurinin sarımsı kederli bir şeyler döktüklerdi.

Sonra bizi Maçka - Beyazıt hattına verdiler. Bu hattın insanları başta bir dünyaya mensuptu. Her hallerinden, giyimlerinden, hattâ tramvaya binişlerinden bile çalışmadan kazandıkları, sırf zevk için yaşadıkları belli oluyordu. Yüzleri etli kanlı idi. Bakışlarında bize karşı gururlu karışık bir soğukluk vardı. Nurinin, bir kaç kerre onlara bakarken, dışı gıcırattığını hissettim.

Tramvay, Taksim meydanını geçip İnönü gezisinin yanındaki hafif meyilli yokuşu inmeye başlayınca yayla gibi yükselen apartmanların ferahlığını duyurduk içimizde. Sonra, kendi basık ve havasız mahalleimizin ortasında bulurduk kendimizi. Bir defasında Nuri :

— Bu apartmanlarda oturanların bizden fazla neleri var ? Diye sordu.

OYALI YAZMA

Parmaklarının hüneri,
Gözlerinin nurudur kız kardeşimin.
Erkekleri harbe gitmiş gelinlerin hesretini ;
Beşikteki çocukların eğlencesi ;
Mehmedin mektubudur.
Silâh sesidir bu ;
Cecenin zifiri karanlığında duyulan.
Averelikten bıkmış ırmağın öfkesidir.
Bulutların hüzümlü, göklerin küfretmesi,
Kelepeci toprak mahkûmlarının ;
Umudu, duası, türküsüdür.
Kuş civıltısı, ağaç dalı, pınar serinliği,
Şafağın şerbet rengi ;
Dost gülümsemesi güneşin.
Rençber beli iki büklüm ;
Saz teli.
Kederi memleketimin
Sevinci, sabrı
Toprağın hamuru oyalı yazma.
Anamın ak sütü, yanık bağı ;
Parmaklarının hüneri,
Gözlerinin nurudur kız kardeşimin.

Bedreddin DANIŞMAN